

7. Кабальський Р.О. Співвідношення норми і нормативності: філософський аналіз // Проблеми розвитку суспільства: системний підхід: Матер. міжвуз. наук. конф. – Х., 2006. – С. 43-45.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.– Ірпінь, 2001.
9. Кабальський Р. Общеметодологические подходы к определению нормативности права // Традиции и новации в системе современного российского права: Сб. тез. Междунар. межвуз. конф. аспирантов и студентов. – М., 2005. – С. 49-51.
10. Цвік М.В. Про сучасне праворозуміння // Вісн. Акад. прав. наук України: Зб. наук. пр. – Х., 2001. – № 4 (27). – С. 3-13.
11. Лукашева Е.А. Право, мораль, личность. – М., 1986.
12. Гайворонская Я.В. Концепция нормативности права в отечественном правоведении (советский и постсоветский периоды): Дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2001.
13. Кабальський Р.О. Природа нормативності права: у пошуках визначення // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х., 2007. – Вип. 91. – С. 195-200.
14. Крижанівський А.Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, вимір, типологія. – Одеса, 2006.
15. Бачинин В.А. Морально-правовая философия. – Х., 2000.
16. Кудрявцев В.Н. Право и поведение. – М., 1978.

Надійшла до редакції 08.07.2011

Л.І. Каленіченко
кандидат юридичних наук
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.132

«ПРАВАЗАСТОСВНА ПОМИЛКА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ» І «КАЗУС» : СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Проаналізовано сутність понять «правозастосовна помилка працівника міліції» та «казус», з'ясовано їх співвідношення, запропоновано критерії розмежування.

Ключові слова: казус, правозастосовна помилка, працівник міліції, наслідки.

Анализируется сущность понятий «правоприменительная ошибка работника милиции» и «казус», определяется их соотношение, предлагаются критерии разграничения.

Ключевые слова: казус, правоприменительная ошибка, работник милиции, последствия.

“The police officer’s law enforcement mistake” and “incident” as concepts are analysed, their parity is defined, criteria of differentiation are offered.

Keywords: incident, law-enforcement mistake, militia officer, consequences.

Постановка проблеми. Становлення України як правової, демократичної, соціальної держави нерозривно пов'язано з суворим дотриманням закону всіма громадянами, громадськими організаціями, державними органами, а також якісною, безпомилковою роботою міліції.

Як і суб'єкти будь-якої іншої галузі людської діяльності, працівники міліції не застраховані від неправильних рішень. Помилки були і залишаються об'єктивною реальністю. Але це не виключає необхідності намагання їх подолати, оскільки правозастосовні помилки працівників міліції можуть викликати низку негативних наслідків.

Правозастосовні помилки порушують права, свободи і законні інтереси людини у тій сфері, в якій здійснюється правозастосування. Помилка працівника міліції, сама по собі чи в сумі з іншими факторами, може призвести до несправедливості. Крім того, правозастосовна помилка працівника міліції може стати причиною помилки у застосуванні права іншими державними органами.

У зв'язку з вищевикладеним важливого значення набуває своєчасне виявлення та усунення правозастосовних помилок працівників міліції, що, у свою чергу, є неможливим без загальнотеоретичного аналізу правозастосовної помилки працівника міліції, розмежування даного поняття від близьких йому понять.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Огляд юридичної літератури дає підстави стверджувати, що теоретичні питання правозастосування як у цілому, так і окремих аспектів правозастосовної помилки неодноразово були предметом наукових досліджень М.М. Вопленка, І.Я. Дюрягіна, В.О. Котюка, В.В. Лазарева, К.Р. Мураслімова, П.Е. Недбайла, А.С. Піголкіна, О.В. Пунько, В.В. Руских та інших. Проте у вітчизняній сучасній юридичній науці низка базових положень та основних проблем щодо розмежування понять «правозастосовна помилка» та «казус» залишаються невирішеними або дискусійними.

У зв'язку з цим у даній статті поставлено **за мету** визначити та проаналізувати співвідношення понять «правозастосовна помилка працівника міліції» та «казус». Для чого необхідно вирішити такі завдання: по-перше, проаналізувати поняття та суттєві ознаки правозастосовної помилки працівника міліції, по-друге, проаналізувати поняття та особливості казусу, по-третє, проаналізувати співвідношення понять «правозастосовна помилка працівника міліції» та «казус», визначити критерій їх розмежування.

Виклад основного матеріалу. Аналіз характерних рис правозастосовної помилки працівника міліції дає підстави стверджувати, що її поняття включає в себе такі суттєві ознаки:

1. Правозастосовна помилка не відповідає встановленим нормативно визначеним умовам її правомірності (нормам права та принципам

правозастосування).

2. Помилка має суб'єктивний характер.
3. Правозастосовна помилка неумисна неправильність, результат неправильного уявлення чи омани.
4. Правозастосовна помилка здійснюється в результаті професійної діяльності працівника міліції.
5. Правозастосовна помилка ліквідується юридичними засобами, які реалізуються у встановленому законом порядку.
6. Правозастосовна помилка не досягає істинних цілей правового регулювання.
7. Правозастосовна помилка – особливий вид юридичного факту.
8. Правозастосовна помилка має не очевидний, а прихований характер.

Тобто правозастосовна помилка працівника міліції – це суб'єктивний невмисний, допущений внаслідок омани чи неправильного уявлення неправильний результат владної діяльності працівника міліції, який не відповідає нормам права і принципам правозастосування, не досягає істинних цілей правового регулювання і визнаний помилковим компетентним органом [1, с. 12].

Враховуючи те, що однією із суттєвих ознак правозастосовної помилки є її неумисність (правозастосовна помилка є результатом неправильного уявлення чи омани [1, с. 8]), на нашу думку, логічно припустити, що помилка у застосуванні права є різновидом *казусу*. У зв'язку з чим під кутом зору мети та завдань нашої статті необхідно проаналізувати поняття *казусу*.

У юридичній літературі немає чіткого визначення поняття «казус». Одні автори під *казусом* розуміють діяння, під час скоєння якого особа не передбачала наслідків своїх дій і не могла їх передбачити [2, с. 392-393]. Інші визначають *казус* як діяння, під час скоєння якого особа не могла і не повинна була передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння [3, с. 154-155]. Є автори, що відносять до *казусу* «...такі форми психічного ставлення, як передбачення шкідливих наслідків своїх дій, але небажання їх настання і недопущення того, щоб вони настали; передбачення суспільно шкідливих наслідків своїх дій і легковажний розрахунок на те, що вони не настануть; непередбачення шкідливих наслідків своїх дій при відсутності можливості їх передбачити, які з точки зору інтересів суспільства і держави нічого докірливого не містять і юридичною виною не вважаються» [4, с. 141].

Аналізуючи положення коментарю до Кримінального кодексу України, зазначимо, що даний нормативно-правовий акт характеризує *казус* як безвинне суспільно небезпечне діяння, під час скоєння якого «особа, завдаючи своїми діями суспільно небезпечні наслідки, не передбачає і за обставинами справи не може передбачати настання таких наслідків» [5].

З огляду на зазначене маємо підстави констатувати:

1) казус, як і помилка, є безвинним суспільно небезпечним діянням;
2) психічне ставлення до здійснюваних дій як у випадку казусу, так і при припущенні помилки характеризується непередбаченням і неможливістю передбачення настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння.

Також аналіз вищенаведених формулювань поняття казусу дозволяє стверджувати, що неправильне застосування норми права правозастосовчим суб'єктом у випадку казусу не залежить від його волі та, на відміну від помилки, зумовлюється тільки обставинами справи. Окрім того, під час визначення казусу йдеться як про неможливість, відсутність обов'язку передбачити фактичні наслідки, що настали, так і неможливість, відсутність обов'язку усвідомлювати їх суспільно небезпечний характер [6, с. 209], тоді як при правозастосовній помилці особа повинна, але не має можливості передбачити, усвідомити можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії.

Зважаючи на викладене та у зв'язку з тим, що у науковій кримінально-правовій літературі у роботі «Суб'єктивна сторона та її встановлення» [6] на достатньо глибокому рівні досліджуються питання сутності та особливостей казусу, вважаємо цілком доцільним проаналізувати визначення казусу, сформульоване П.С. Дагелем та П.Д. Котвим.

Вчені визначають казус як безвинне скоєння суспільно небезпечного та об'єктивно протиправного діяння і безвинне настання суспільно небезпечних наслідків [6, с. 208-209]. У цьому підході автори до казусу відносять такі ситуації:

1) особа не розуміє і не може (чи не повинна) розуміти суспільно небезпечний характер своєї діяльності чи бездіяльності;

2) передбачаючи можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, особа обґрунтовано розраховує на їх відвернення, але цей розрахунок не виправдовується і відповідні наслідки настають;

3) особа, яка спричинила суспільно небезпечні наслідки, не передбачала і не повинна була (і не могла) передбачити можливість їх настання чи їх суспільно небезпечний характер.

Враховуючи зазначені ситуації, які характеризують суспільно небезпечне діяння як казус, звернімо увагу на те, що не всі з них охоплюються поняттям помилки. Наприклад, випадок, коли особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але обґрунтовано розраховує на їх відвернення, характеризується наявністю у психологічній структурі особистості такого явища, як «усвідомлення», і тому такий випадок не може бути віднесений до помилок у застосуванні права.

Таким чином, необхідно констатувати, що правозастосовна помилка працівника міліції можлива лише в першій та третій із зазначених си-

туацій, що характеризують казус як такий. Помилка в застосуванні права має місце лише коли особа не може, хоча і повинна, усвідомити негативний характер своєї діяльності, а також коли особа не може, хоча і повинна була, передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи їх суспільно небезпечний характер.

Отже, основним критерієм розрізнення правозастосовної помилки і казусу є обов'язок (його наявність чи відсутність) у правозастосовного суб'єкта усвідомлювати негативний характер своєї діяльності та її наслідків у процесі застосування норм (норми) права.

На підтвердження вищевикладеного проаналізуємо та порівняємо дві ситуації.

Працівник підрозділу ДАІ МВС України в м. Києві старший лейтенант міліції К. на підставі п. 17.8.2.1 рішення Київської міської ради від 25 грудня 2008 р. № 1051/1051 «Про Правила благоустрою міста Києва» [7] затримав транспортний засіб громадянина Д. шляхом його блокування (за відсутність оплати вартості послуг із паркування на об'єкті благоустрою зеленого господарства).

Після огляду транспортного засобу та перевірки документів гр. Д. з'ясувалось, що «правопорушник» є інвалідом дитинства і належить до категорії осіб, які користуються правом безкоштовного паркування, а знак інвалідності, що засвідчує право гр. Д. на безкоштовне паркування, від високої температури на вулиці відклеївся від скла машини та знаходиться на її задньому сидінні.

Аналізуючи умови наведеної ситуації, зазначимо, що працівник підрозділу ДАІ МВС України у м. Києві старший лейтенант міліції К. не повинен був і не міг унаслідок обставин справи, що склались (відсутність на машині гр. Д. умовного знаку інвалідності, який за період знаходження транспортного засобу на парковці відклеївся від скла від високої температури на вулиці), передбачити негативні наслідки своєї правозастосовної діяльності: незаконність правозастосовного рішення, затримання транспортного засобу гр. Д. шляхом його блокування. Отже, його неправильний результат владно-розпорядчої (правозастосовної) діяльності потрібно віднести до казусу.

Натомість слідчий сержант міліції Р. (який працює на посаді слідчого менше 2 років, не має вищої юридичної освіти, у провадженні якого за період останніх двох місяців перебуває в середньому близько 14-ти кримінальних справ), закінчуючи досудове слідство у кримінальній справі з обвинувачення гр. К. за ст. 186 ч. 2 КК України і надсилаючи цю кримінальну справу прокуророві для вивчення та затвердження обвинувального висновку, сумлінно вважав, що повно, всебічно та об'єктивно дослідив усі обставини справи. Однак у ході проведення перевірки матеріалів кримінальної справи прокурором було встановлено, що під час проведення досудового слідства слідчий Р. не допитав усіх

свідків у справі, тому, відповідно, не вжив усіх передбачених законом заходів для її всебічного, повного та об'єктивного дослідження.

Також необхідно зазначити, що в цій ситуації слідчий Р. повинен був, але не міг (внаслідок добросовісної омани, яка була зумовлена відсутністю в нього досвіду роботи, службовою завантаженістю, сумлінним ставленням до виконання службових обов'язків) передбачити незаконність обвинувального висновку (суспільно небезпечні наслідки своєї діяльності). У зв'язку з чим зазначений випадок неправильного результату правозастосовної діяльності слід кваліфікувати як правозастосовну помилку.

Проаналізовані ситуації підтверджують та наглядно демонструють факт того, що обов'язок правозастосовного суб'єкта усвідомлювати негативний характер своєї діяльності та її наслідків у процесі застосування норм (норми) права (його наявність чи відсутність) є основним критерієм розрізнення «правозастосовної помилки» та «казусу».

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, маємо підстави зробити такі висновки.

«Казус» і «правозастосовна помилка працівника міліції» є близькими, але не тотожними поняттями.

Основним критерієм розрізнення правозастосовної помилки працівника міліції та казусу є обов'язок (його наявність чи відсутність) у правозастосовного суб'єкта усвідомлювати негативний характер своєї діяльності та її наслідків у процесі застосування норм (норми) права.

Бібліографічні посилання

1. *Каленіченко Л.І.* Правозастосовні помилки працівників міліції та способи їх усунення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2011.
2. *Пионтовский А.А.* Курс советского уголовного права. Часть общая.– М., 1961.
3. Советское уголовное право: Часть Общая / Н.Д. Дурманов, В.Д. Меньшагин, П.С. Ромашкин и др.; Под ред. В.Д. Меньшагина, Н.Д. Дурманова, П.С. Ромашкина. – М., 1962.
4. *Самощенко И.С.* Понятие правонарушения по советскому законодательству. – М., 1963.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / П.П. Андрушко, Т.М. Арсенюк, П.Ф. Бантишев та ін.; За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.Ф. Фесенка. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К., 2008.
6. *Дагель П.С., Котов П.Д.* Субъективная сторона и ее установление / Науч. ред. Г.Ф. Горский. – Воронеж, 1974.
7. Про Правила благоустрою міста Києва: Рішення Київської міської Ради від 25 грудня 2008 р. № 1051/1051 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_doscki2.nsf/alldocWWW.

Надійшла до редакції 18.07.2011